

*Bulgarian Language and Literature in Primary School
Български език и литература в началното училище*

РАВНИЩЕ НА ФОРМИРАНОСТ НА КЛЮЧОВАТА КОМПЕТЕНТНОСТ ОБЩУВАНЕ НА РОДЕН ЕЗИК В НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА УЧИТЕЛИТЕ

Ирена Райкова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В настоящата статия се анализират данните, получени от анкетно проучване, което има за цел да установи равнището на формираност на ключовата компетентност общуване на роден език в начална училищна възраст според учителите. Обект на изследване е обучението по български език и литература. Представени са затрудненията на учениците в овладяването на различните дялове на езика. Посочени са предпочитани организационни форми на обучение от учителите, както и съвместни инициативи, които преподавателите организират с родители и с други институции с цел повишаване на изследваната ключова компетентност. Дава се информация за равнището на формираност на езиковите, комуникативноречевите, социокултурните и литературните компетентности на учениците в начален етап. Предлагат се възможни решения за повишаване ефективността на учебния процес, а оттам и на ключовата компетентност общуване на роден език.

Ключови думи: изследване; учители; общуване на майчин език; ученици в начална възраст

„Обучението по български език и литература в началния етап на основната образователна степен е насочено към постигане на базовото равнище на ключовата компетентност, свързана с комуникацията на български език, и към реализиране на междупредметни връзки и комплекс от дейности, подчинени на ключовите компетентности“ (Учебна програма по български език и литература за I клас, МОН, 2016: 1). В Препоръката на Съвета на Европейската комисия относно ключовите компетентности за учене през целия живот е записано, че „ключовите компетентности са компетентностите, нужни на всеки човек за личностна реализация и развитие, пригодност за заетост, социално приобщаване, устойчив начин на живот, успешен живот в едни мирни общества, организиране на живота по здравословно осъзнат начин и активно гражданско участие. Те се развиват чрез учене през целия живот – от ранна детска

възраст и през целия живот като възрастен – чрез формално, неформално и информално учене във всякакви условия, включително семейството, училището, работното място, квартала и другите общности“ (Препоръка на Съвета на Европейската комисия относно ключовите компетентности за учене през целия живот, 2018: 7). От нивото на формираност на ключовата компетентност общуване на роден език зависят постиженията на учениците по всички учебни предмети в различните културно-образователни области. Тя включва знания, умения и отношения, свързани с овладяването на езиковите норми, правилната им употреба в речта, изграждане на умения за четене с разбиране, за конструиране на устни и писмени дискурси и др.

За да се социализират успешно първо в по-малката социална единица – класа, а по-късно и в по-голямата – обществото, учениците трябва да овладеят комуникативни стратегии, да се научат да преодоляват бариерите в общуването, да имат необходимите езикови, комуникативноречеви, социокултурни и литературни компетентности. Измерването на степента на формираност на тези компетентности у учениците е от изключителна важност за планирането и прилагането на бъдещи ефективни образователни решения, целящи повишаване на грамотността на учениците, а оттам и на възможностите им за бъдеща успешна реализация в обществото.

През февруари – март 2021 г. се проведе онлайн изследване в рамките на научноизследователски проект „Равнище на формираност на ключовата компетентност: общуване на роден език в начална училищна възраст“. Проектът се реализира под научното ръководство на проф. д.п.н. Н. Иванова – преподавател във Факултета по педагогика, СУ „Св. Климент Охридски“.

Цел на научното изследване е да се установи степента на формираност на ключовата компетентност общуване на роден език у учениците в начална училищна възраст. Обект на изследване е обучението по български език и литература.

Анкетната карта съдържа уводна част, представяща целта на изследването, и 20 въпроса. Използвани са многовариантни затворени въпроси и скала на Ликерт. С въпроси 1 – 15 включително се изследва мнението на учителите относно степента на формираност на ключовата компетентност общуване на роден език. Въпроси 16 – 20 дават статистическа информация за респондентите.

Анкетата е проведена на случаен принцип. Попълнена е от 140 учители, от които 125 (89.3%) са жени, а 15 (10.7%) – мъже. Възраст на респондентите: до 35 г. – 14 (10%), от 36 до 50 г. – 64 (45.7%), над 51 г. – 62 (44.3%). Населено място: столица – 56 (40%), много голям град – 12 (8.6%), голям град – 10 (7.1%), среден град – 16 (11.4%), малък град – 25 (17.9%), много малък град – 12 (8.6%), село – 9 (6.4%). 27 (19.3%) от учителите са преподаватели на ученици в I клас, 31 (22.1%) – на II клас, 40 (28.6%) – на III клас, и 31 (30%) – на IV клас.

Обработените статистически данни от проведената анкета показват следните резултати.

Равнището на формираност на ключовата компетентност общуване на роден език: много ниско ниво на формираност са посочили 14 (10%) респонденти, ниско – 13 (9.3%). Преобладава мнението за средно 52 (37.1%) и за високо ниво на формираност – 52 (37.1%). Много високо ниво са посочили 9 (6.4%) респонденти.

Равнището на формираност на следните компетентности. Езикови: много ниско – 17 (12.2%), ниско – 31 (22.1%), средно – 44 (31.4%), високо – 43 (30.7%), много високо – 5 (3.6%). **Комуникативноречеви:** много ниско – 22 (15.7%), ниско – 27 (19.3%), средно – 56 (40%) , високо – 33 (23.6%) , много високо – 2 (1.4%). **Социокултурни:** много ниско – 20 (14.3%), ниско – 30 (21.4%), средно – 56 (40%), високо – 32 (22.9%), много високо – 2 (1.4%). **Литературни:** много ниско – 20 (14.3%), ниско – 35 (25%), средно – 56 (40%), високо – 26 (18.6%), много високо – 3 (2.1%).

Резултатите показват, че по-голяма част от учителите оценяват равнището на формираност и на четирите компетентности като средно. Висок е процентът на респондентите (39.3%), които посочват ниско или много ниско равнище на формираност на изследваните компетентности. Този резултат е тревожен, защото овладяването на ключовата компетентност общуване на роден език е от първостепенно значение за формиране на базовата, а по-късно и на функционалната грамотност у учениците, за формиране на уменията им за учене през целия живот. Според Ангел Петров „в основата на компетентностите, които личността трябва да притежава, за да живее пълноценно в едно успешно функциониращо общество, стоят способностите на индивида: да използва разнообразни средства за ефективно взаимодействие със заобикалящата го действителност; да общува в различни социокултурни сфери на дейност; да поема отговорност за собствените си (речеви и/или неречеви) действия, които осъществява в конкретни ситуации на комуникация“ (Petrov 2009).

В каква степен учениците се затрудняват в овладяването на знания за отделните дялове на езика?

Фонетика: в много ниска степен – 15 (10.7%), в ниска степен – 25 (17.9%), в средна степен – 67 (47.8%), във висока степен – 22 (15.7%), в много висока степен – 11 (7.9%). **Морфология:** в много ниска степен – 18 (12.8%), в ниска степен – 36 (25.7%), в средна степен – 59 (42.2%), във висока степен – 20 (14.3%), в много висока степен – 7 (5%). **Синтаксис:** в много ниска степен – 21 (15%), в ниска степен – 29 (20.7%), в средна степен – 59 (42.1%), във висока степен – 26 (18.6%), в много висока степен – 5 (3.6%). **Лексикология:** в много ниска степен – 20 (14.3%), в ниска степен – 39 (27.9%), в средна степен – 51 (36.4%), във висока степен – 24 (17.1%), в много висока степен – 6 (4.3%). **Лексикография:** в много ниска степен – 20 (14.3%), в ниска степен – 37 (26.4%), в средна степен – 58 (41.4%), във висока степен – 21 (15%), в много висока степен – 4 (2.9%).

Анализът на данните показва, че учениците срещат приблизително еднаква трудност при овладяване на различните дялове на езика, като според респондентите най-лесно овладяват знания от лексикологията и синтаксиса, а най-трудно – от фонетиката. Над 40% от респондентите посочват средна степен на затруднение.

В каква степен учениците се затрудняват при изпълнението на следните учебни задачи:

– откриват, определят и използват уместно частите на речта: в много ниска степен – 17 (12.1%), в ниска степен – 33 (23.6%), в средна степен – 41 (29.3%), във висока степен – 38 (27.1%), в много висока степен – 11 (7.9%);

– четат с разбиране: в много ниска степен – 15 (10.7%), в ниска степен – 36 (25.7%), в средна степен – 44 (31.4%), във висока степен – 32 (22.9%), в много висока степен – 13 (9.3%);

– преразказват кратък повествователен текст: в много ниска степен – 17 (12.1%), в ниска степен – 31 (22.2%), в средна степен – 49 (35%), във висока степен – 36 (25.7%), в много висока степен – 7 (5%).

– правят самостоятелно изводи и умозаклучения във връзка с изучавано литературно или фолклорно произведение: в много ниска степен – 18 (12.9%), в ниска степен – 35 (25%), в средна степен – 48 (34.3%), във висока степен – 33 (23.6%), в много висока степен – 6 (4.2%).

Според Галя Христова, „Нивото на усвояването от учениците на теоретичните знания най-добре се осъзнава при решаването на различни видове задачи и се проявява в такива интелектуални умения като умение да се анализира, да се доказва, да се мисли абстрактно, да се извършват класификации с различен системообразуващ фактор, да се дават осмислени определения (дефиниции) на граматичните понятия“ (Hristozova: 2005). Резултатите от научното изследване показват, че от 42 (30%) от анкетираните учители посочват, че учениците показват висока или много висока степен на трудност при изпълнение на изброените учебни задачи и приблизително 42 (30%) – средна степен на трудност. Най-голяма трудност учениците срещат при изпълнение на задачи, свързани с четене с разбиране, а най-малка – да правят самостоятелно изводи и умозаклучения във връзка с изучавано литературно или фолклорно произведение. Възниква необходимостта от обновяване на методическия инструментариум на учителите с цел да се преодолеят трудностите на учениците и да се формират както умения за ефективна употреба на езика в различни комуникативни ситуации, така и за четене с разбиране. Според Нели Иванова „Отличителните черти на съвременното обучение по български език и литература в началния етап на основната образователна степен са: комуникативноречевата му насоченост, достъпният начин на изясняване на езиковите понятия, овладяването на езиковите знания в практически план, конкретно и адекватно използване на терминологията, функционално-стилистичният подход, системното и последователно овладява-

не на знания за езика, игровият подход, субект-субектният характер на педагогическото взаимодействие, отчитане на особеностите на психофизиологичното развитие на учениците в I – IV клас и пр.“ (Ivanova 2019, 5). Необходимо е методическият подход на учителя да е съобразен с всички тези особености на обучението по роден език в начален етап, за да се постигнат очаквани резултати, заложиени в учебните програми за I – IV клас.

Колко често учителите използват в часовете:

ИКТ (електронни платформи, онлайн инструменти, мобилни приложения): всеки час – 20 (14.3%), 5 – 6 пъти седмично – 23 (16.4%), 3 – 4 пъти седмично – 40 (28.6%), 1 – 2 пъти седмично – 43 (30.7%), никога – 14 (10%).

Игрови похвати всеки час – 34 (24.3%), 5 – 6 пъти седмично – 26 (18.6%), 3 – 4 пъти седмично – 38 (27.1%), 1 – 2 пъти седмично – 37 (26.4%), никога – 5 (3.6%).

Резултатите от изследването показват, че повече от половината анкетирани учители не използват активно средствата на информационните технологии и игрови похвати за постигане целите на урочните единици. Характерна особеност на детското възприятие в начална училищна възраст е ученето чрез игра. Липсата на игров подход в учебните часове отдалечава малкия ученик от естествената му склонност да учи, докато играе. Педагогическият подход на учителите в начален етап трябва да включва и играта като средство за подобряване на когнитивните способности (запомняне, разбиране, анализ, синтез, приложение, обобщение) на учениците, за развитие на детското въображение и творчество и за създаване на педагогически ситуации за учене чрез взаимодействие. От друга страна, използването на цифрови технологии в учебните часове повишава мотивацията за учене и интерактивността в класната стая. Все още голяма част от учителите използват средствата на ИКТ само за да онагледят учебното съдържание. Повишаването на дигиталните компетентности на учителите и формирането у тях на умения да използват цифровите технологии за създаване на по-гъвкава образователна среда, за провокиране на интереса на учениците към учебния процес, за проверка и оценка на постиженията на учениците и др., ще допринесе за повишаване нивото на формираност на ключовата компетентност общуване на роден език.

Проектно ориентирането обучение повишава ключовата компетентност общуване на роден език: в много ниска степен – 10 (7.1%), в ниска степен – 10 (7.1%), в средна степен – 54 (38.6%), във висока степен – 51 (36.4%), в много висока степен – 15 (10.7%).

Колко често учителите използват следните организационни форми на обучение:

Индивидуална: всеки час – 56 (40%), 5 – 6 пъти седмично – 26 (18.6%), 3 – 4 пъти седмично – 24 (17.1%), 1 – 2 пъти седмично – 33 (23.6%), никога – 1 (0.7%).

Работа по двойки: всеки час – 8 (5.7%), 5 – 6 пъти седмично – 34 (24.3%), 3 – 4 пъти седмично – 38 (27.1%), 1 – 2 пъти седмично – 56 (40%), никога – 4 (2.9%).

Работа по групи: всеки час – 10 (7.1%), 5 – 6 пъти седмично – 32 (22.9%), 3 – 4 пъти седмично – 33 (23.6%), 1 – 2 пъти седмично – 56 (40%), никога – 9 (6.4%).

Работа в екипи: всеки час – 11 (7.9%), 5 – 6 пъти седмично – 31 (22.1%), 3 – 4 пъти седмично – 30 (21.4%), 1 – 2 пъти седмично – 58 (41.4%), никога – 10 (7.2%).

Колективна: всеки час – 57 (40.7%), 5 – 6 пъти седмично – 34 (24.3%), 3 – 4 пъти седмично – 22 (15.7%), 1 – 2 пъти седмично – 22 (15.7%), никога – 5 (3.6%).

Обобщените данни показват предпочитанията на анкетираните учители да използват най-често колективна или индивидуална форми на обучение. Груповата и екипната работа, както и работата по двойки са сред по-малко предпочитаните организационни форми на обучение. Вероятна причина за това може да е необходимостта от предварителна подготовка на учителя, както и „работният шум“, който се създава по време на изпълнение на учебните задачи. Все повече обаче се засилва потребността учителят да умее да моделира педагогическите ситуации и да създава условия за интеракция между учениците за активно учене и за конструиране на знанието от ученика. „Изходната позиция в модерно ориентираното обучение е, че ученето е активна дейност, насочена към собствено откритие, направено върху основата на натрупване на личен опит и преживявания в съответната област на знанието, осъществявано в хода на екипна работа, при която всички ученици участват в съвместна дейност, но всеки по своето допринася за общия успех – съобразно със своята силна страна и със собствения си темп на развитие“ (Tankova 2016, 18).

Какви дейности организират учителите съвместно с родителите във връзка с формирането на ключовата компетентност общуване на роден език?

Родител/баба/дядо четат на учениците в клас: да – 53 (37.9%), не – 87 (62.1%).

Дейности, свързани с културата, празниците, обичаите и бита на българския народ: тържество, рецитал, подготовка на продукти за Коледен/Великденски базар, викторина и др.: да – 114 (81.4%), не – 26 (19.6%).

Дейности, свързани с културата, празниците, обичаите и бита на различни народи и етноси: да – 95 (67.9%), не – 45 (32.1%).

Посещение на театър: да – 60 (42.9%), не – 80 (57.1%). Посещение на музей: да – 63 (45%), не – 77 (55%).

Организирате ли съвместни дейности с други институции? Да – 87 (62.1%), не – 53 (37.9%).

Институции, с които учителите организират съвместни инициативи: библиотека: да – 77 (55%), не – 13 (9.3%); читалище: да – 48 (34.3%), не – 29 (20.7%); друго училище: да – 37 (26.4%), не – 34 (24.3%); театър: да – 55 (39.3%), не – 26 (18.6%); музей: да – 52 (37.1%), не – 29 (20.7%).

Резултатите показват, че учителите полагат усилия, за да включат родителите в живота на класа. Повече от половината респонденти посочват, че организират съвместни дейности, свързани с културата, празниците, обичаите и бита на българския народ и на различните народи и етноси. Сред най-малко предпочитаните съвместни дейности са извънучилищните: посещение на музей и театър. Голям е процентът на респондентите (37.9%/53), които посочват, че не организират съвместни инициативи с други институции. Съвременното образование обаче все по-уверено излиза извън стените на класната стая и търси начини да доближи ученето до реалния живот. Насърчава се взаимодействието на училището с други институции. Музеите и библиотеките предлагат образователни програми за ученици. В една напълно различна от класната стая образователна среда учениците учат чрез преживяване, създава се интерес към националното и световното културно наследство, към музиката, историята, изкуството, литературата и др. Среща се културният феномен на човечеството с живото детско любопитство и с естествената потребност на човешкото същество да учи и да се развива. Съвременна образователна тенденция е да се насърчи ученето извън класната стая, като се предоставят на учениците повече възможности да експериментират, да изследват, да откриват и споделят знанието със своите съученици.

Ниво на формираност на езикови, комуникативноречеви, социокултурни и литературни компетентности на учениците. Твърденията са оценени по петстепенна скала: в много ниска степен, в ниска степен, в средна степен, във висока степен и в много висока степен.

Ниво на формираност на езиковите компетентности. Оформят пунктуационно правилно съобщително, въпросително, побудително и възкликателно изречение: в много ниска степен – 11 (7.9%), в ниска степен – 22 (15.7%), в средна степен – 34 (24.3%), във висока степен – 53 (37.9%), в много висока степен – 20 (14.2%). Прилагат подходящи начини за проверка на правописа на думите: в много ниска степен – 13 (9.3%), в ниска степен – 18 (12.9%), в средна степен – 38 (27.1%), във висока степен – 53 (37.9%), в много висока степен – 18 (12.8%). Разпознават и определят граматическите категории на частите на речта (съществително име, прилагателно име, глагол, местоимение, числително име): в много ниска степен – 13 (9.3%), в ниска степен – 19 (13.6%), в средна степен – 41 (29.3%), във висока степен – 50 (35.7%), в много висока степен – 17 (12.1%). Разпознават подлога и сказуемото като главни части на изречение: в много ниска степен – 23 (16.4%), в ниска степен – 28 (20%), в средна степен – 37 (26.4%), във висока степен – 38 (27.2%), в много висока степен – 14 (10%). Разграничават простите изречения в състава на сложното по броя на сказуемите: в много ниска степен – 26 (18.6%), в ниска степен – 23 (16.4%), в средна степен – 45 (32.1%), във висока степен – 36 (25.7%), в много висока степен – 10 (7.2%). Разпознават синоними, родни думи и антоними: в много ниска степен – 19

(13.6%), в ниска степен – 23 (16.4%), в средна степен – 38 (27.1%), във висока степен – 50 (35.7%), в много висока степен – 10 (7.2%).

Анализът на данните показва, че малък процент от учениците (между 7.2% и 14%) имат много висока степен на формираност на посочените езикови умения. Според респондентите най-голяма трудност учениците срещат при определяне на подлога и сказуемото като главни части на изречението и при разграничаване на простите изречения в състава на сложното, а най-малка – да оформят пунктуационно правилно съобщително, въпросително, подбудително и възклицателно изречение. Получените данни може да се обяснят с факта, че само в четвърти клас учениците учат главни части на изречението и уроците за усвояване на тези езикови знания не са много.

Ниво на формираност на комуникативноречевите компетентности.

Прилагат правилата за речева учтивост: в много ниска степен – 13 (9.3%), в ниска степен – 18 (12.9%), в средна степен – 48 (34.2%), във висока степен – 42 (30%), в много висока степен – 19 (13.6%). Ориентират се в комуникативноречевата ситуация (Кой говори? На кого? За какво? Защо? Кога? Как? Къде?) в много ниска степен – 5 (3.6%), в ниска степен – 18 (12.8%), в средна степен – 35 (25%), във висока степен – 54 (38.6%), в много висока степен – 28 (20%). Преразказват съдържанието на кратък художествен повествователен текст: в много ниска степен – 12 (8.6%), в ниска степен – 17 (12.1%), в средна степен – 48 (34.3%), във висока степен – 47 (33.6%), в много висока степен – 16 (11.4%). Съчиняват текст: по преживяна случка, по словесна опора, в отговор на въпрос към изучавано литературно/фолклорно произведение и др. в много ниска степен – 17 (12.1%), в ниска степен – 22 (15.7%), в средна степен – 52 (37.2%), във висока степен – 38 (27.1%), в много висока степен – 11 (7.9%). Редактират свой и чужд текст: в много ниска степен – 17 (12.1%), в ниска степен – 26 (18.6%), в средна степен – 54 (38.6%), във висока степен – 38 (27.1%), в много висока степен – 5 (3.6%). Извличат информация за езикови и литературни факти от различни текстове: в много ниска степен – 17 (12.1%), в ниска степен – 25 (17.9%), в средна степен – 58 (41.4%), във висока степен – 34 (24.3%), в много висока степен – 6 (4.3%).

Респондентите посочват, че 58.6%(82) от учениците могат да се ориентират в комуникативноречева ситуация, останалите притежават това умение в средна, ниска или много ниска степен. Редактирането на свой или чужд текст затруднява учениците в най-голяма степен. В средна степен са формирани уменията на учениците да извличат информация за езикови и литературни факти от различни текстове.

Ниво на формираност на социокултурните компетентности на учениците. Съставят в устен вид благопожелания, свързани с празничния календар на българския народ: в много ниска степен – 11 (7.9%), в ниска степен – 15 (10.7%), в средна степен – 46 (32.9%), във висока степен – 36 (25.7%), в много

висока степен – 32 (22.1%). Четат правилно и с подходяща интонация произведения (басня, народна песен) на различни култури: в много ниска степен – 13 (9.3%), в ниска степен – 16 (11.4%), в средна степен – 37 (26.4%), във висока степен – 59 (42.1%), в много висока степен – 15 (10.8%). Четат с разбиране текст от хартиена страница и дисплей: в много ниска степен – 15 (10.7%) в ниска степен – 18 (12.9%), в средна степен – 47 (33.6%), във висока степен – 49 (35%), в много висока степен – 11 (7.9%). Откриват основни белези на своята национална идентичност в самостоятелно прочетени литературни и фолклорни произведения: в много ниска степен – 13 (9.3%), в ниска степен – 17 (12.1%), в средна степен – 46 (32.9%), във висока степен – 56 (40%), в много висока степен – 8 (5.7%). Откриват белези на културната различност в изучавани литературни произведения: в много ниска степен – 16 (11.4%), в ниска степен – 17 (12.1%), в средна степен – 57 (40.7%), във висока степен – 43 (30.8%), в много висока степен – 7 (5%). Интерпретират текста на литературни и фолклорни произведения чрез участие в екипна дейност на игрови и сценични форми: в много ниска степен – 15 (10.7%), в ниска степен – 19 (13.6%), в средна степен – 56 (40%), във висока степен – 41 (29.3%), в много висока степен – 9 (6.4%).

Според Мая Падешка „Социокултурната компетентност (СКК) опосредява социалното знание и комплекса от културни значения, характерен за дадено общество. СКК включва фоновни знания за света, обществото, човека, специфични социокултурни знания (за социалните конвенции, за конструиране на всекидневието, за ценностната система, нормите, ритуалите на групата и др.), както и умения за уместно спрямо социокултурната сфера поведение“ (Padeshka 2005).

Резултатът от изследването показва, че 20.7% (29) от учениците имат ниска или много ниска степен на формираност на уменията да четат правилно и с подходяща интонация произведения на различни култури, а 26.4% (37) – средна степен. Имайки предвид, че уменията за изразително четене е базово умение и е един от очакваните резултати на ниво Учебна програма I – IV клас, следва да се потърси причината за по-слабо развитата четивна техника на учениците от начален етап и да се планират повече дейности за насърчаване на четенето. Превръщането на ученика в активен читател, способен да предаде с подходящи изразни средства настроението и чувствата на героите, да съпреживява заедно с тях, да синтезира читателски представи, е цел на литературното обучение. Тази цел може да се постигне с повече дейности за задълбочаване на читателското възприятие и за интерпретиране на литературното и/или фолклорното произведение, при които учениците да имат възможност да си взаимодействат: драматизация, четене по роли, използване на ИКТ (например създаване на говорящи аватари на героите, електронна книга с герои от приказки: рисунка на героя и портретна характеристика и др.). Това ще повиши уменията на учениците да интерпретират текста на литературни и фолклорни

произведения чрез участие в екипна дейност на игрови и сценични форми, което според респондентите е формирано в средна степен.

Ниво на формираност на литературни компетентности на учениците.

Ориентират се в последователността на епизодите в развитието на действието в изучавано произведение: в много ниска степен – 14 (10%), в ниска степен – 14 (10%), в средна степен – 36 (25.7%), във висока степен – 49 (35%), в много висока степен – 27 (19.3%). Ориентират се във взаимоотношенията между героите в изучавано литературно или фолклорно произведение в много ниска степен – 9 (6.4%), в ниска степен – 15 (10.7%), в средна степен – 35 (25%), във висока степен – 56 (40%), в много висока степен – 25 (17.9%). Изразяват емоционално-оценъчно отношение към герои и епизоди в изучавано произведение: в много ниска степен – 10 (7.1%), в ниска степен – 18 (12.9%), в средна степен – 37 (26.4%), във висока степен – 54 (38.6%), в много висока степен – 21 (15%). Аргументират отговора си на въпрос, свързан със съдържанието на художествен и нехудожествен текст: в много ниска степен – 17 (12.1%), в ниска степен – 18 (12.9%), в средна степен – 51 (36.4%), във висока степен – 46 (32.9%), в много висока степен – 8 (5.7%). Откриват сравнение, повторение, епитет и олицетворение в художествен текст: в много ниска степен – 21 (15%), в ниска степен – 21 (15%), в средна степен – 52 (37.1%), във висока степен – 40 (18.6%), в много висока степен – 6 (4.3%). Познават съдържанието на значими произведения на класиката и съвременната литература за деца и на фолклора, включени в учебното съдържание: в много ниска степен – 24 (17.1%), в ниска степен – 23 (16.4%), в средна степен – 46 (32.9%), във висока степен – 41 (29.3%), в много висока степен – 6 (4.3%).

Обобщените данни показват, че нивото на формираност на уменията на учениците да се ориентират във взаимоотношенията между героите в изучавано литературно или фолклорно произведение, е най-високо (57.9%). От литературните компетентности най-слабо са формирани уменията на учениците да откриват някои фигури на речта (сравнение, повторение, епитет и олицетворение) в художествен текст и да аргументират отговора на въпрос, свързан със съдържанието на художествен и нехудожествен текст.

Настоящото научно изследване установи равнището на формираност на ключовата компетентност общуване на роден език у учениците в начална училищна възраст според учителите. Анализът на данните показва средно ниво на формираност на езиковите, комуникативноречевите, социокултурните и литературните компетентности на учениците. Този резултат обосновава необходимостта от актуализиране на методическия инструментариум на учителите и от създаване на учебна среда с по-висока интерактивност. Очертаха се възможностите за сътрудничество между училището и други институции с цел повишаване на ключовата компетентност общуване на роден език на учениците.

БЛАГОДАРНОСТИ

Изследванията и проблемите, интерпретирани в статията, са финансирани от средствата, отпуснати целево от държавния бюджет на СУ „Св. Климент Охридски“ за научни изследвания през 2021 г. по научноизследователски проект „Равнище на формираност на ключовата компетентност: общуване на роден език в начална училищна възраст“, под научното ръководство на проф. д.п.н. Нели Иванова.

БЕЛЕЖКИ

1. Учебна програма по български език и литература за I клас. (2016): МОН, (с.1). Достъпно на <https://www.mon.bg/bg/1699>, посетено на 31.03.2021 г.
2. Официален вестник на Европейския съюз (2018): Препоръката на Съвета на Европейската комисия относно ключовите компетентности за учене през целия живот, (с.7). Достъпно на [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=GA](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=GA), посетено на 31. 03.2021 г.

ЛИТЕРАТУРА

- Петров, А., 2009. Ключовата компетентност „общуване на роден език“ и обучението по български език. *Български език и литература (електронна версия)*, (2), *LiterNet*, 08.08.2009, (8 (117)) [посетено на 30.03.2021 г.]. Достъпно на <https://litenet.bg/publish/apetrov/kliuchovata.htm>, Христозова, Г., 2005. Класификация на задачите по български език. *Български език и литература (електронна версия)*, (4), *LiterNet*, 12.10.2005, (10 (71)). Достъпно на <https://litenet.bg/publish5/ghristozova/klasifikacii.htm>, посетено на 05.04.2021 г.
- Иванова, Н., 2019. *Родноезиковото обучение в началния етап на основната образователна степен*. София: БГ Учебник ЕООД.
- Танкова, Р., 2016. *Книга за учителя към учебен комплект по български език и литература за I клас*. София: Просвета – София АД.
- Падешка, М., 2005. Развиване на умения за аргументиране чрез обучението по български език. *Български език и литература (електронна версия)*, 47(6), *LiterNet*, 25.03.2005, (3 (64)) [посетено на 06.04.2021 г.] Достъпно на <https://litenet.bg/publish9/mpadeshka/razvivane.htm>

REFERENCES

- Petrov, A., 2009. Klyuchovata kompetentnost “obshtuvane na roden ezik” i obuchenieto po bulgarski ezik. *Bulgarski ezik i literatura-Bulgarian language and literature*, (2), *LiterNet*, 08.08.2009, (8 (117))

[viewed 30.03.2021]. Accessible at <https://liternet.bg/publish/apetrov/kliuchovata.htm>

Hristozova, G., 2005. Klasifikatsiya na zadachite po bulgarski ezik. *Bulgarski ezik i literatura-Bulgarian language and literature*, (4), *LiterNet*, 12.10.2005, (10 (71)). Accessible at <https://liternet.bg/publish5/ghristozova/klasifikacii.htm>, poseteno na 05.04.2021.

Ivanova, N., 2019. *Rodnoezikovoto obuchenie v nachalnia etap na osnovnata obrazovatelna stepen*, (c.5). Sofia: BG Uchebnik EOOD.

Tankova, R., 2016. *Kniga za uchitelya kum ucheben komplet po bulgarski ezik I literature za I klas.*(c.18). Sofia: Prosveta –Sofia AD.

Padeshka, M., 2005. Razvivane na umeniya za argumentirane chrez obu'chenieto po bulgarski ezik. *Bulgarski ezik i literatura-Bulgarian language and literature* 47(6), *LiterNet*, 25.03.2005, (3 (64)) [viewed 06.04.2021]. Accessible at <https://liternet.bg/publish9/mpadeshka/razvivane.htm>, poseteno na.

LEVEL OF FORMATION OF KEY COMPETENCE COMMUNICATION IN NATIVE LANGUAGE OF PRIMARY SCHOOL AGED STUDENTS

Abstract. This article presents the results of a survey, examining the level of formation of the key competence: communication in mother tongue of the students in primary school according to their teachers. Subject of examination: Bulgarian Language and literature education. The results of a survey give information about the most common difficulties that students face. Teachers' preferred methods, forms and means of work are pointed out as well as a variety of forms of collaboration among parents, teachers and other institutions. The level of formation of linguistic, communicative speech, sociocultural and literature competences is measured. Possible solutions for effective learning process and for improvement of the key competence: communication in mother tongue are proposed.

Keywords: research; teachers; communication in mother language; primary aged students

✉ **Irena Raykova, PhD student**

ORCID iD: 0000-0002-5909-6428

Sofia University

15, Tsar Osvoboditel Blvd

1504, Sofia

E-mail: irenarajkova@abv.bg